

UNA ALTRA PARAULA ÉS POSSIBLE

BARTOMEU MELIÀ

Asunción, Paraguai

Què tenen avui els Guaranís a part de la seva paraula?

La filosofia occidental, amb Grècia com a bressol, seria també una filosofia de la paraula. Tanmateix, amb el temps ha desconfiat d'aquesta paraula i l'ha feta servir com a poder de dominació. Desitgem, però, un altre cop una paraula que no només sigui nostra, sinó d'un i més, dialogada en llibertat. La paraula, i sobretot la paraula donada i rebuda, torna a estar al centre del nostre interès. Si destruïm la paraula, ja ningú es pot reconèixer ni en ell mateix ni en els altres.

Pel Guaraní la paraula ho és tot. I tot per a ell és paraula. La psicologia i la teologia guaranís són la peculiar experiència religiosa de la paraula compartida.

Quan escoltem els cants dels Mbyà-Guaraní, una de les ètnies guaranís, tal com els va recollir el paraguaià León Cadogan en el llibre *Ayvu Rapyta* ("Paraula fonamental") ens adonem que estem tocant el centre i origen de tota paraula humana:

El veritable pare Ñamandú, el primer,
d'una part del seu propi ésser de cel,
de la saviesa continguda en el seu ésser de cel,
amb el seu saber que es va obrint com una flor,
va fer que s'engendressin flames i lleugera boirina.
Havent-se aixecat i dreçat com home,
de la saviesa continguda en el seu ésser de cel,
amb el seu saber que s'obre com una flor,
va conèixer per a ell la fonamental paraula que havia de ser.
Coneixent ja per a ell la paraula fonamental que havia
de ser,
de la saviesa continguda en el seu propi ésser de cel,
amb el seu saber que s'obre com una flor,
va conèixer per a ell el fonament de l'amor als altres.
Havent ja fet obrir-se en flor el fonament de la paraula
que havia de ser,
havent ja fet obrir-se en flor un únic amor,
de la saviesa continguda en el seu propi ésser de cel,
en virtut del seu saber que s'obre en flor,
va fer que s'obris en flor un cant alenat.
(...)Després de tot això,
el veritable pare Ñamandú,
a la que estarà davant del seu propi cor,
a la futura veritable mare dels Ñamandú,
va fer que es conegués com a (divinament) celestial.
(...)Per haver assimilat ells ja la saviesa celestial del seu
propi Primer Pare,
per haver assimilat ells ja el fonament de la paraula,
per haver assimilat ells ja el fonament de l'amor,

*per haver assimilat ja les sèries de paraules del cant
esforçat,*

*per haver assimilat ells ja la saviesa que s'obre en flor,
els anomenem: il·lustres veritables pares/mares de les
paraules.*

Aquest text és un d'aquells cants que escoltaràs moltes vegades en forma de pregària, que els Mbyà-Guaraní entonen a les seves reunions rituals, però també a casa seva, al capvespre o a l'alba.

La vida del Guaraní en tots els seus moments crítics –concepció, naixement, recepció de nom, iniciació, paternitat i maternitat, malaltia, vocació xamànica i mort– es defineix ella mateixa en funció d'una paraula única i singular que fa el que diu. L'home, en néixer, és una paraula que es posa dempeus i s'aixeca fins a la seva alçada plenament humana:

"Quan va a prendre seient un ésser
que alegrarà als ornats amb plomes, a les ornades,
envia, doncs, a la nostra terra,
una paraula bona on hi posi el peu",
diu el Nostre Pare Primer als veritables
Pares de les paraules dels seus propis fills.

Els Pares de les paraules-ànimes, des dels seus respectius cels, es comuniquen, habitualment, a través del somni al pare. I és la paraula somniada la que, comunicada a la dona, s'asseu en ella i comença la concepció del nou ésser humà. Es reconeix, és veritat, la necessitat de les relacions sexuals per a la concepció, però la criatura l'envien "Els de Dalt". "El pare la rep en somnis, explica el somni a la mare i ella queda embarassada" (Egon Schaden). La paraula "s'asseu" al cos de la mare –*oñemboapyka*–, igual com la paraula que baixa sobre el xaman, aquest també assegut en un banquet ritual en forma de "tigre". Concepció de l'ésser humà i concepció del cant profètic s'identifiquen.

La història de la nostra paraula

El més important, de totes maneres, rau en la convicció que l'ànima no es dona enterament feta, sinó que es fa amb la vida de l'home i la manera del seu fer-se és el seu dir-se; la història de l'ànima guaraní és la història de la seva paraula, la sèrie de paraules que formen l'himne de la seva vida.

El Guaraní no "es diu" d'aquesta o aquella manera, sinó que "és" aquest o aquell. Els Guaranís troben ridícul que el sacerdot catòlic hagi de preguntar als pares del nen com s'ha de dir el seu fill. El nom és part integrant de la persona

i se l'anomena en llengua guaraní amb l'expressió *'ery mo'ã a*, "allò que manté dempeus la fluïdesa del dir" (Cadogan).

L'educació del Guaraní és una educació de la paraula i per la paraula, però no l'eduquen per aprendre i molt menys memoritzar paraules ja dites (i encara menys, textos), sinó per escoltar les paraules que rebrà de dalt, generalment a través del somni, i poder-les dir. El Guaraní busca la perfecció del seu ésser en la perfecció del seu dir. Nosaltres som la història de les nostres paraules. Tu ets la teva paraula, jo sóc les nostres paraules. *Che ko ñande'va*. En potència, cada Guaraní és un profeta –i un poeta–, depenent de fins a quin grau arribi en la seva experiència religiosa.

Amb molta propietat s'ha dit que "tota la vida mental del Guaraní es dirigeix cap al Més-Enllà... El seu ideal de cultura és la vivència mística de la divinitat, que no depèn de les qualitats ètiques de l'individu, sinó de la disposició espiritual de sentir la veu de la revelació. Aquesta actitud i aquest ideal són els que determinen la personalitat" (Schaden).

Posar-se en estat d'escoltar les paraules bones i boniques, fins i tot amb dejunis, continència sexual, compliment de formes estrictes de viure, de menjar i de dormir, és una pràctica encara constant entre els Guaranís contemporanis, sobretot entre els Mbyà.

La paraula no és ensenyada ni apresada humanament. I per molts Guaranís resulta insensat, i fins i tot provocador, pretendre ensenyar els nens a l'escola... La paraula és un do que es rep de dalt, i no un coneixement après d'un altre mortal.

La reciprocitat

Serien els Guaranís una mena de monjos de la selva? La veritat és que no són nòmades ni es limiten a una cacera incerta i a una recol·lecció pesada, que l'antropologia clàssica qualifica com a pròpies de salvatges. Són agricultors, i solien viure en aldees de dues, tres o quatre cases grans. La seva forma de vida tradicional per desgràcia està desapareixent. Desaparegudes les aldees i contaminades les aigües del seu entorn, la "civilització" els porta no només pobresa sinó misèria.

Encara els queda la paraula i saber l'origen de la seva paraula i la manera com aquesta es fa mitjançant el do de la comunicació. Assegurada la subsistència familiar, encara hi ha alguna cosa o molt per donar. Aquest és el sentit de la festa, de l'*arete*, el "dia veritable". A l'estiu, quan la collita del blat de moro és abundant i no falten altres productes, com ara moniatos, fesols i carbasses, les festes són freqüents.

Com si fos una metàfora de l'economia de reciprocitat, la festa guaraní supera la dimensió economicista, però també la únicament simbòlica. La festa no és el resultat

d'excedents econòmics que s'hi distribueixen igualitàriament; no és la solució que poden haver trobat com a "primitius" per a un consum comunitari dels recursos. La festa no només consumeix i distribueix excedents; ella els produeix. Quan no hi ha festes de participació, la producció econòmica baixa sensiblement. La festa és el principi temporal i "filosòfic" de l'economia.

El donatiu, l'ofrena, *jopoi* (etimologia: mútuament-mans-obertes), és la llei fonamental de l'economia guaraní. Quan va arribar el sistema de mercat, de compra i venda, per aquestes accions que els indis entenen com a crueltat egoista, van utilitzar la mateixa paraula que revenja: *tepy*; el preu de les coses és una revenja; una cosa cara de preu, és un gran revenja.

El Guaraní és allò que diu; ell mateix és una paraula. No es diu així o aixà; ell és el seu nom.

I et preguntes: ¿quan de temps podrà durar aquest sistema? Les selves han desaparegut i la font de recursos dels Guaranís és cada cop més el treball assalariat o algunes ajudes que provenen d'institucions públiques o privades. La terra encara és de dret comunitari, però està en un procés ben ràpid de deteriorament. L'ecologia guaraní, en els petits refugis que els queden, és difícil de mantenir. Hi ha motius per pensar que estem en el capvespre d'una nit sense dia.

Com mai abans, l'escola i diverses religions de caràcter fonamentalista s'instal·len a les aldees guaranís. Els suïcidis en algunes aldees, sobretot al Brasil, han arribat a xifres alarmants. Amb una profunda tristesa i gran subtileza algun Guaraní ha dit que davant d'aquests fets, "no hi ha camí per a la paraula".

Ser guaraní té exigències que no es poden tergiversar. Els Guaranís són amables i oberts, però sospiten de la colonització de ments i ànimes que amaga la civilització occidental.

Serem tots guaranís?

Els Guaranís no són problema; són solució. Amb la seva paraula inspirada, amb els seus cants i danses, estan convençuts que poden salvar el món, a cadascun de nosaltres. Ho escoltaràs més d'un cop si participes en les seves prolongades pregàries. Amb quin consol li sentia dir a una anciana, que dirigia el cant: "Tu, que estàs amb nosaltres, quan arribi el dia de la gran desgràcia, no entraràs a les tenebres".

No tothom pot i vol entrar en aquesta experiència. Per a la majoria ens és impossible. Però sens dubte és agradable admirar aquest posta del capvespre que ja anuncia la posta del matí. No és estrany que els Guaranís tinguin tants d'admiradors. Els sents com una memòria contemporània de futur, més moderns i amb més sentit que les formes de vida que ens toca viure.